

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТ

УДК: 159.9

Литвин Сергій Віталійович

Аспірант кафедри психодіагностики та клінічної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2859-1530>

Анотація. В цій статті йдеться про толерантність до невизначеності (далі ТН) як психологічний конструкт. Оскільки на сьогоднішній день поняття ТН вживається у вкрай широкому розумінні, виникає необхідність звузити межі цього поняття. Потреба у вузькому розумінні поняття ТН виникає в контексті міждисциплінарних досліджень, а саме: нейропсихологічних корелятивів ТН.

Для забезпечення коректного розуміння терміну ТН проаналізовані джерела, які належать до царини філософії, проте стосуються способів ставлення до ситуацій невизначеності та розмислювання невизначених стимулів. Далі наводиться аналіз еволюції розуміння терміну ТН у психологічних джерелах. І тут слід зазначити, що ТН розуміється у таких значеннях: як особистісна риса, як властивість переживання, як особливість когнітивної сфери. На завершення, наводяться результати операціоналізації конструкту ТН, які включають опис його компонентів.

Подальші дослідження будуть сфокусовані на дослідженні ТН як нейропсихологічного конструкту.

Ключові слова: толерантність до невизначеності, інтолерантність до невизначеності, авторитарна особистість, інформація.

Постановка проблеми. Міждисциплінарні дослідження психологічних конструктів набувають все більшої актуальності. Один із провідних напрямків міждисциплінарного ви-

вчення психічних явищ – це нейропсихологія особистості. Проте для якісної розробки досліджень у міждисциплінарному вимірі, слід, перш за все, чітко окреслити межі досліджу-

ваного явища в рамках однієї дисципліни.

Актуальність вивчення конструкту ТН зумовлена кількома причинами:

Попри те, що сучасна людина перебуває в умовах, де невизначеність через дефіцит інформації майже неможливо собі уявити [20, 29, 41], ситуації невизначеності виникають внаслідок перенасиченості новою взаємосуперечливою інформацією (таким чином, *на зміну класичній невизначеності приходять взаємосуперечливість та амбівалентність*). Якщо раніше людина намагалася подолати дефіцит інформації, то сьогодні значно актуальніше постає таке питання: «Яка інформація є релевантною та достовірною?». В таких умовах *толерантність до невизначеності/двозначності – важливий фактор адаптації особистості*.

Потреба дослідження ТН виникає також у вимірі клінічної психології. Перш за все, йдеться про те, що *інтолерантність до невизначеності (далі ІТН) неunikно супроводжує розлади тривожно-депресивного спектру*. А саме тривожні розлади (такі як ПТСР та іпохондрія) останнім часом набули значного поширення.

Невизначені стимули є потужним інструментом в роботі психотерапевта та консультанта (використання пауз та проективних методик). Відтак, слід зосередити увагу на вивченні того психологічного конструкту, який забезпечує реакцію особистості клієнта на подібні невизначені стимули.

Аналіз останніх досліджень: Найбільший внесок у вивчення психологічних складових конструкту ТН зробили такі дослідники: Т. Адорно, І. Френкель-Брунсвік, С. Баднер, Р. Нортон, Д. Мак-Лейн, А. Гусев, В. Зінченко, М. Холодна, Т. Корнілова, П. Лушин. У працях перерахованих вчених *розуміння конструкту ТН є вкрай різноманітним*. Так, наприклад, вивчення ТН починалося з досліджень *авторитарної особистості*, оскільки авторитарність є яскравим проявом ІТН. Далі розгляд ТН зміщується на вивчення *невизначених стимулів*. Пізніше вчені акцентують увагу на ТН як *особливості когнітивної сфери*. Також набувають актуальності підходи, які розглядають ТН у *феноменологічному вимірі* (як власності переживання). Слід зазначити, що робляться спроби розглядати ТН як *поняття, що походить від більш широкого терміну «толерантність»*. В той же час, розробляються підходи, які визначають ТН як *соціальну установку*. Окремо слід звернути увагу на концепції, які базуються на *емпіричних дослідженнях конструкту ТН*, і, відтак, визначають його через *компоненти, що є доступними вимірюванню за допомогою психодіагностичного інструментарію*. Окрім того, з'являються концепції, які розглядають ТН перш за все у *екзистенційному та ціннісному вимірі*.

Виділення невирішених раніше частин проблеми: Незважаючи на великий обсяг досліджень толерантності до невизначеності, залишається неясність у розумінні сутності

самого психологічного явища, що ускладнює його подальше вивчення [6-14]. Як дотепно зазначає А. І. Гусєв [7], «з визначенням наповнення поняття ТН наразі існує повна невизначеність». Це зумовлено множинністю поглядів на сутність даного явища різними авторами.

Мета дослідження: проаналізувати підходи до розуміння конструкту ТН у філософських та психологічних джерелах, систематизувати компоненти конструкту ТН та провести його операціоналізацію.

Виклад основного матеріалу дослідження:

Філософські передумови вивчення толерантності до невизначеності:

Геракліт заклав основи ставлення до невизначеності як до всепроникаючої процесуальності. Він стверджував, що навіть речі, котрі сприймаються константними, насправді є «текучими». Таким чином, їх постійність забезпечується лише повторюваністю, проте може будь якої миті змінитися. І Геракліт вчив, що до цього потрібно бути готовим. Як наслідок, Геракліт постулює ілюзорність константності [5]. На противагу Геракліту, Парменід вважав рух ілюзорним і вважав, що все навколо константне, статичне і постійне [32].

Інша світоглядна опозиція проступає при вивченні робіт Арістотеля, батька класичної логіки. Саме його вчення закладає підвалини для взаємовиключності опозицій [2]. Проте у китайській класичній філософії діє

інша грамати́ка смислів. «Чжуань Цзи» навпаки наголошує на *єдності опозицій*, постулює динамічний баланс, який не зводиться до вибору однієї із них і забуття протилежної [16]. Кажучи словами Еріха Фрома, це являє собою *парадоксальну логіку* [38].

Методологія позитивізму стверджує за об'єктивним світом надійну реальність. Європейська культура настільки вірить у непохитну реальність сприйнятого зовнішнього світу, що вводить додаткову реальність світу трансцендентного (але також зовнішнього). У той же час філософські школи Індії, Китаю та Японії постулюють *відносність об'єктивного світу*, точніше його ілюзорність. Натомість вони визнають внутрішній світ людини (феноменологічний) як непохитну реальність, яка і породжує зовнішній об'єктивний світ навколо. Інша альтернатива емпіризму та позитивізму – скептицизм. Один із представників школи скептицизму, Секст Емпірик [45, 46], постулює, що позбавлення від суджень позбавляє людину від страждань. Його теза опирається на блискавичну швидкість зміни об'єкта на власну протилежність. Як наслідок, винесене судження втрачає актуальність вже у момент його висловлення.

Картезіанський дуалізм Рене Декарта став кульмінацією віри європейської культури у силу рацію [15]. Презумпція раціональності не лише виносить у суперпозицію принципи класичної арістотелевої логіки, але і знецінює роль емоцій у прийнятті рішень та побудові

особистості. На противагу цьому все більше сучасних досліджень [29, 54] доводять необхідність емоцій в ході прийняття рішень та формуванні особистості. Як наслідок, роль *іраціональних* процесів в онтогенезі особистості набуває все більшого значення.

Для європейської культури етичний спадок середньовіччя найяскравіше проявляється у двох речах: 1) пріоритет зовнішніх моральних норм та правил над внутрішнім етичним чуттям та 2) поділ світу на «добру» і «злу» частини, «світлу» і «темну», «верх» і «низ». За словами Еріха Ноймана, подібна «стара етика» містить виражені опозиції, які перебувають у постійному конфлікті. При цьому перемогти має лиш одна із них [4, 30, 31]. На іншому боці континууму перебуває концепція холізму та *нейроетики*, яка отримала емпіричне підтвердження в ході останніх досліджень [49]. Проте основи її були закладені ще у робота Григорія Сковороди, який постулює філософію *кордоцентризму* – мораль пізнається серцем [36]. Це означає, що для морального чуття не обов'язкові зовнішні правила, адже міститься внутрішній, вбудований механізм етичних суджень. А моральні норми породжені вже ним.

Сократ лаконічно і доступно виразив світогляд формулу людини, яка толерантна до невизначеності: «Я знаю, що нічого не знаю.» [34] Виходить, що чим більше людина дізнається, тим більше невідомого торкається вона. Подальші дослідження довели емпірич-

но формулу Сократа, визначивши природу імпліцитної та експліцитної пам'яті [18, 29]. Такий підхід ставить у фокус наукових інтересів перш за все *інтуїцію та відкритість новому досвіду* [29, 35, 37].

Протиставлення детермінізму та *свободи волі (самодетермінації)* також закладає фундамент для вивчення природи толерантності до невизначеності [26, 40]. Перш за все ця проблема проступає у контрасті психоаналітичної та гуманістичної традицій. Важливий методологічний аспект цього питання. За словами В. П. Зінченка [17], «детермінізм, котрий зведений у принцип, в будь якому випадку являє собою редуцію невизначеності та хаосу в порядок».

Історія вивчення конструкту:

В психологічних дослідженнях вивчення ТН та ІНТ бере початок від робіт І. Френкель-Брунсвік [47, 56, 58]. Тогочасна актуальність була зумовлена потребою пояснення антисемітизму у виконанні нацистів. Методологічною основою виступала *теорія авторитарної особистості Теодора Адорно* [1,47]. Перші дослідники ІНТ асоціювали її з ригідністю та нездатністю уживатися зі складністю оточуючого світу. Додатково не завадить згадати, що термін ТН та ІНТ був введений у науковий обіг саме у 1948 році Френкель-Брунсвік. Цікаво, що того ж року Клод Шеннон створив *наукову теорію інформації* [44], ввівши поняття біт – одиницю виміру кількості інформації. Теорія Шеннона перекинула

місток між інформацією і невизначеністю, між інформацією та ентропією, між інформацією і хаосом [44].

Загалом А. І. Гусев вирізняє *чотири етапи у дослідженні ТН* як психологічного конструкту [6-14]:

1. Кінець 1950 – початок 1970-х. рр. – період раних досліджень: від першої роботи Френкель-Брунsvік та появи першого опитувальника ТН О'Коннора (1952 р.) до класичної роботи С. Бандера 1962 р., у якій автор запропонував шкалу ТН, яка актуальна і дотепер. Важливим є також дослідження С. Бочнера 1965 року, у якому вперше системно представлені *характеристики інтолерантної до невизначеності особистості* [9, 50].

2. 1970 – 1980 рр. – виражений спалах інтересу до ТН у наукових колах. Загалом дослідження цього періоду зосередженні не лише на з'ясуванні природи конструкту ТН, але і на пошуку зв'язків з іншими конструктами (локус контролю, необхідність структурування та догматизму, сприймання гумору, самоактуалізації, вікові особливості). Також з'являються нові вимірювальні шкали. Перехід від з'ясування природи конструкту до пошуку його місця у системі інших конструктів відображає такі тенденції цього періоду: виражені запити практики та *довершення хоч і переважно інтуїтивного, проте константного образу тієї сутності, котра репрезентується конструктом ТН* [7-9].

3. 1980 – 1990 рр. – помітне затухання

інтересу до вивчення ТН. *Інтенсивна тенденція розвитку попереднього етапу змінюється на екстенсивну*: конструкт вивчається переважно у віковій та соціальній психології, помітно розширюється географія досліджень. Також збагачується вимірювальний інструментарій: шкала Вігано ля Роса і шкала ТН/ІТН Натта [6-9, 65, 67].

4. 1990 р. і до сьогодні – черговий виток наростання інтересу до вивчення ТН. Велика кількість досліджень мають винятково практичну орієнтацію (ТН в процесі підготовки бізнесменів та медичних працівників, ТН і креативність, зв'язок ТН зі сном та політичними орієнтаціями). Також досліджуються психологічні конструкти, котрі мають найтісніші зв'язки з ТН: потреба в точності, потреба в структуруванні курсу, прийняття ризику, поведінкова експресія [20, 52, 53, 55, 61, 62]. Лише на даному етапі починають з'являтися вітчизняні дослідження, присвячені ТН. При цьому вітчизняні дослідники опираються на роботи зарубіжних вчених і працюють у напрямку вивчення: соціально-психологічного значення ТН, ролі ТН для творчої обдарованості, формування дивергентного мислення в контексті ТН, ролі ТН у ефективному консультуванні, значення ТН для розвитку ідентичності особистості [6-14, 17, 18, 21-25, 27, 41-43, 66]. Дослідницький інструментарій доповнюється, зокрема російськомовним опитувальником ТН (НТН) Т. В. Корнілової [21]. На сучасному етапі особливо актуальні дослідження *нейро-*

психологічних корелятивів ТН, оскільки у розумінні природи явища ТН досі домінує плюралізм неузгоджених між собою теоретичних підходів [9]. Виявлення нейропсихологічних факторів, котрі можуть виступати детермінантами ТН може пролити світло на спільні аспекти даного явища, які різними авторами описуються по-різному. Іншими словами, перейти від методологічних баталій навколо конструкту до поглиблення розуміння його природи [10].

Психологічні дослідження конструкту толерантність до невизначеності:

При вивченні ТН перш за все постає проблема дихотомії толерантність до невизначеності та інтолерантність до невизначеності (далі ІТН). І тут важливо зауважити, що багато дослідників даного конструкту часто дають визначення одного з понять, але не показують його зв'язку з іншим [14, 21-25]. Ще один важливий методологічний момент – це *питання протиставлення ТН та ІТН*. Саме стосовно опозиції цих двох конструктів думки вчених і розходяться. Так, наприклад, Т.В. Корнілова вважає ці поняття ортогональними [21].

Цікаво, що у зарубіжних дослідженнях вивчення ТН тісно пов'язано із конкретизацією поняття невизначеного стимулу та описом причин виникнення невизначеної ситуації. Так, Баднер [51] вирізняє три характеристики невизначеної ситуації:

новизна;
складність;

нерозв'язність.

Відповідно до цієї методологічної рамки він пропонує класифікувати невизначені ситуації на:

Нову, невідому, нестандартну (зумовлену недостатньою кількістю або відсутністю стимулів/подразників).

Комплексну (яка містить надміру стимулів чи подразників).

Суперечливу (утворену взаємосуперечливими стимулами) [7, 51].

1975 року Нортон[64] провів контент-аналіз статей «Psychological abstracts» за період з 1933 по 1970 роки, котрі стосувалися проблеми невизначеності. Це дозволило говорити про невизначеність у таких взаємопроникаючих категоріях:

множинність суджень;
неточність, неповнота і фрагментованість;
вірогіднісний характер;
неструктурованість;
дефіцит інформації;
мінливість;
несумісність і суперечливість;
незрозумілість [64].

Того ж року троє вчених, Крейтлер, Магуен та Крейтлер[60] висловили припущення щодо причин появи невизначених ситуацій: ситуація може бути пояснена різноманітними шляхами;
ситуація складна для категоризації;

Таблиця 1.

Змістовне наповнення поняття «толерантність до невизначеності» у зарубіжних дослідженнях:

Автори	Зміст поняття ТН/ІТН
Френкель-Брунsvік, 1948, 1949	Емоційна та перцептивна змінна, котра відіграє суттєву роль при оцінці вірогіднісних результатів прийняття рішення і опосередковує емоційний фон прийняття рішення чи Тенденція звертатися до суджень на зразок «чорне-біле», робити поспішні висновки, часто відірвані від реальності [47, 57, 58];
А. Інгліш, Н. Інгліш, 1958	Готовність приймати стан речей, який допускає альтернативні інтерпретації та результати; наприклад взаємосуперечливі принципи [7, 9];
С. Баднер, 1962	Сприймання невизначених ситуацій як бажаних чи Сприймання невизначених ситуацій як джерел загрози [51];
Е. Мак-Дональд, 1970	Пошук невизначеності; переживання комфорту в невизначених ситуаціях; усвідомлення наявних переваг при виконанні неоднозначних завдань [63];
Р. Нортон, 1975	Сприймання та інтерпретація неясної, фрагментованої, складної (багатогранної), вірогіднісної, неструктурованої, неточної, неповної, суперечливої інформації як актуального чи потенційного джерела загрози [64];
Р. Халлман, 1976	Здатність приймати конфлікт і напруження, які виникають в ситуації двоїстості, протистояти незв'язності і суперечливості інформації, приймати невідоме і відчувати себе затишно перед невизначеністю [7, 9];
Р. Бріслін, 1981	Здатність міркувати над проблемою, навіть якщо не відомі всі факти і можливі наслідки прийнятого рішення [7, 9];
Г. Хофстеде	Культуральна складова, яка визначає ставлення до ризику і неоднозначності [59];
Д. Мак-Лейн, 1993	Діапазон реакцій від відторгнення до привабливості у сприйманні невідомих, складних, динамічно невизначених чи суперечливих стимулів [7, 9];

ситуація містить протиріччя та конфлікт [60].

Щодо ситуацій першого типу, то тут актуально розглянути ставлення до суб'єктивності, особливо суб'єктивності інших людей [48]. Ситуації ж другого типу ставлять питання про баланс між когнітивними операціями акомодатії та асиміляції у розумінні Ж. Піаже [33]. Ситуації третього типу апелюють до ро-

зуміння Л. Фестінгером когнітивного дисонансу [56].

Якщо узагальнити результати вітчизняних досліджень ТН [6-14, 17, 18, 21-28], можна зосередитися на таких підходах:

ТН як похідне поняття від родового «толерантність», тобто як підвид толерантності взагалі. І тут ТН класифікують як:

особистісну характеристику (вирізняють рівні вивчення толерантності як психофізіологічної стійкості особистості; як особистісної характеристики; як системи цінностей і установок);

один із двох аспектів толерантності в контексті толерантності внутрішньої (до невизначеності) та толерантності зовнішньої (до інших);

в структурі толерантності як трикомпонентного конструкту, який складається з: ТН, толерантності до оточуючих, толерантності до оточуючого середовища;

копінг-стратегію для подолання кризових ситуацій.

ТН як різновид когнітивного стилю. М. Холодна [39] серед основних когнітивних стилів вказує «толерантність до нереалістичного досвіду», яка проявляє себе в невизначених та двозначних ситуаціях. Толерантність до нереалістичного досвіду проявляється у здатності приймати враження, які суперечать наявним у людини уявленням та переконанням, котрі вона оцінює як правильні та очевидні. Протилежна властивість – «нетолерантність до нереалістичного досвіду» - проявляється у опорі пізнавальному досвіду, якщо цей досвід містить дані, що суперечать наявним у людини знанням.

ТН як соціально-психологічна установка з трикомпонентною структурою: когнітивна оцінка невизначеності, емоційне реагування, поведінкова реакція [27].

ТН як особистісна характеристика, яка проявляється у здатності витримувати ситуації невизначеності. Як вказує П. В. Лушин [28], ТН в крайньому своєму прояві – це позитивне ставлення до ситуацій невизначеності, неоднозначності, множинного вибору, отримання від перебування у таких ситуаціях задоволення і свідоме прагнення їх знову переживати; проте зазвичай ТН – це ставлення до ситуацій невизначеності як до неминучих, з якими потрібно справлятися і які потрібно пережити.

ТН як здатність людини переживати позитивні емоції в нових, неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх не як загрозу, але як виклик [41].

ТН як властивість особистості, яка дозволяє витримувати невизначеність власних смислових опор, яка виникає в процесі переходу до нової ідентичності [13].

ТН як прояв латентної змінної «прийняття невизначеності», яка проявляється і на рівнях інших особистісних властивостей, перш за все пов'язаних особистісною регуляцією рішень і дій в умовах невизначеності – готовності до ризику і надання переваги інтуїтивному стилю в регуляції вибору [21, 22].

У якості робочого визначення ТН пропонується таке: *ТН – це особистісна риса, яка проявляється у постійній готовності до того, що може відбуватися будь що.*

У дослідженнях толерантності до невизначеності цей конструкт поділяють на два

загальних типи:

толерантність до двозначності, суперечностей – тобто утримання цих суперечностей (діалектичний рівень мислення) без спроб їх одразу ж визначити, обрати щось одне, а інше заперечити;

толерантність до нестачі (експліцитної) інформації – тобто відкритість новому досвіду і гнучкість на протипагу прийняття детермінізму і фаталізму, створенню ритуалів та ригідних систем [21].

Якщо спробувати змодельовати толерантність до невизначеності в контексті інформаційного потоку, то можна запропонувати таку метафору: передбачається, що існує нижній і верхній поріг кількості релевантної інформації. При наростанні кількості релевантної інформації і перетині нижнього порогу суб'єкт відчуває себе в «комфортному коридорі» - кількість релевантної інформації оптимальна саме для нього. При подальшому ж наростанні кількості релевантної інформації і перетині верхнього порогу суб'єкт знову покидає «комфортний коридор» і зустрічається з невизначеністю. Таким чином кількість релевантної інформації менше нижнього порогу – це *невизначеність за типом нестачі експліцитної (доступної) інформації*. А надмірність релевантної інформації – це *невизначеність за типом взаємосуперечливих даних*. Таким чином *ширина «коридору комфорту» - це міра вираженості особистісної характеристики ТН*.

Доцільно розглянути конкретний приклад, який ілюструє вищеописану абстрактну модель. Л.Ф. Бурлачук [3] наводить тенденцію, яка демонструє нелінійну взаємозалежність між точністю прогнозу та кількістю даних, які доводять враховувати психодіагностику. «Виявляється, що збільшення об'єму діагностичних даних, які повинен враховувати психолог, спочатку призводить до наростання, а потім до зниження точності прогнозу» [3].

Операціоналізація конструкту ТН:

Таким чином, *ТН як психологічний конструкт*, включає такі компоненти:

здатність до комфортного переживання *нестачі експліцитної інформації*, розрізнення гіпотез від теорій, а теорій від фактів; здатність *прийняти факт або явище без пояснення*;

здатність *утримувати взаємосуперечливі судження*, ратифікувати двозначність, амбівалентність; *спокійне або зацікавлене ставлення до хаосу та неупорядкованості*;

здатність *працювати із повною самовіддачею не будучи певним у результаті*; здатність *почати важливу справу без абсолютної підготовки*;

здатність *відчувати процесуальність і плинність сталих речей*; чутливість до «заморожування» процесу;

здатність *комфортно переживати власні сумніви, незнання, ірраціональність* власних переживань та поведінки;

спокійне або зацікавлене ставлення до суб'єктивності інших людей, діалогічність;

готовність до спонтанності та захоплення свободи у близьких стосунках;

усвідомлення самоплинності та незалежності даностей від волі людини, спокійне ставлення до випадкових процесів;

толерантність до непізнаваності, вміння прийняти невідоме;

здатність спокійно переживати неясність та незавершеність у спілкуванні, спокійне ставлення до паузи та тиші;

комфортне переживання ситуації, у якій невідомі думки та ставлення важливих людей;

усвідомлення відносності та «ігрового характеру» конвенційних норм культури та соціуму; перехід від «старої етики» [30] до кордоцентризму;

усвідомлення власних способів привнесення визначеності, які спрацьовують автоматично.

Висновки: Здійснено аналіз підходів до ТН як психологічного конструкту у філософських та психологічних джерелах. Зроблена спроба систематизувати компоненти конструкту ТН з подальшим порівняльним аналізом. Результати порівняльного аналізу компонентів ТН як психологічного конструкту використані для його операціоналізації. В результаті здійснення операціоналізації виділено 13 компонентів, які можуть розглядатися у якості одиниць змістовного наповнення пси-

хологічного конструкту ТН. Вказані дослідницькі дії покликані, перш за все, сприяти зуженню розуміння поняття ТН у психологічних дослідженнях та подальшому вивченню природи цього психологічного конструкту.

Перспективою подальших досліджень даної проблеми є вивчення ТН як нейропсихологічного конструкту. Подальша дослідницька робота буде сфокусована на вивченні ТН в контексті нейропсихологічної природи тривожно-депресивних розладів. Також планується вивчення ТН через призму широкомасштабних нейрональних мереж.

Перелік використаних джерел:

1. Адорно Т. Исследование авторитарной личности. — М.: Серебряные нити, 2001. — 416 с.
2. Аристотель. Сочинения. В 4 т. (Серия «Философское наследие»). М.: Мысль, 1975—1983.
3. Бурлачук Л. Ф. Психодиагностика: Учебник для вузов. — СПб.: Питер, 2006. — 351 с: ил. — (Серия «Учебник нового века»). ISBN 5-94723-045-3
4. Бьюдженталь Д. Наука быть живым: Диалоги между терапевтом и пациентами в гуманистической те-рапии/ Пер. с англ. А.Б. Фенько. — Москва: Не-зави-симая фир-ма «Класс», 1998. — 336 с. — ISBN 5-86375-097-9
5. Гераклит Ефесский. Фрагменты / Пер. Владимира Нилендера. М.: Издательство «Мусагет», 1910. 147 с.
6. Гусев А. И. К вопросу о видах толерантности к неопределенности // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. К.: Міленіум, 2006. Вип. 30. С. 54—63.
7. Гусев А.И. К проблеме измерения толерантности к неопределенности // Практическая психология и социальная работа. 2007а. № 1. С. 21—28.

8. Гусев А.И. Проблематика научной классификации толерантности к неопределенности // Наука и образование. 2005. № 5–6. С. 42–45.
9. Гусев А.И. Толерантность к неопределенности: проблематика исследований // Практическая психология и социальная работа. 2007б. № 8. С. 75–80.
10. Гусев А.И. До питання побудови експериментальної моделі вимірювання феномена толерантності до невизначеності // Наукові праці МАУП. Київ, 2008а. Вип. 2 (18). С. 257–262.
11. Гусев А.И. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Сер. 12, Психологічні науки. Київ, 2007а. № 17 (41). Ч. 1. С. 165–170.
12. Гусев А.И. Практичні аспекти формування та розвитку толерантності до невизначеності // Психологічні перспективи. 2008б. Вип. 11. С. 58–70.
13. Гусев А.И. Проблематика толерантності до невизначеності в аспекті розвитку ідентичності особистості // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Київ, 2007б. Т. 9. Ч. 2. С. 93–99.
14. Гусев А.И. Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2009.
15. Декарт Р. Сочинения в двух томах. М.: Мысль, 1989.
16. Древнекитайская философия. Собрание текстов в двух томах. Том 1. — М., 1972, 363 с.
17. Зинченко В.П. Толерантность к неопределенности: новость или психологическая традиция? // Человек в ситуации неопределенности / Гл. ред. А.К. Болотова. М.: ТЕИС. 2007. С. 9—33.
18. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание. Директ-медиа. М. 2010.
19. Йоган Гейзінга. Homo Ludens. Досвід визначення ігрового елементу культури., Київ: «Основи», 1994
20. Канеман Д., Тверски А. Варианты неопределенности // Канеман Д., Словик П., Тверски А. Принятие решений в неопределенности: Правила и предубеждения: пер. с англ. Харьков: Гуманитарный центр, 2005. С. 582–594.
21. Корнилова Т.В. Новый опросник толерантности – интолерантности к неопределенности // Психол. журн. 2010. Т. 31. № 1. С. 74–86.
22. Корнилова Т.В. Многоуровневая личностная регуляция принятия решений // Вестник РГНФ. 1996. №2.
23. Корнилова Т.В. Понятие «риска», «неопределенности» и принятия решений в психологических и непсихологических моделях выбора // Управление риском, 1997. №3.
24. Корнилова Т.В. Принятие интеллектуальных решений в условиях неопределенности // Вестник Московского Университета. Сер.14, Психология. 2002. №2 (совместно с Каменевым И.И.).
25. Корнилова Т.В., Новотоцкая-Власова Е.В. Соотношение уровней нравственного самосознания личности, эмоционального интеллекта и принятия неопределенности // Вопросы психологии. 2009. № 6. С. 61–70
26. Леонтьев Д. А. Экзистенциальная тревога и как с ней не бороться. Московский психотерапевтический журнал. 2003. № 2. С. 107-119
27. Луковицкая Е. Г. Социально-психологическое значение толерантности к неопределенности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Е. Г. Луковицкая. - СПб., 1998.
28. Лушин П.В. Психология личностного изменения. – Кировоград, Полиграфическо-издательский центр ООО «Имэкс ЛТД», 2002. – 360 с.
29. Майерс Д. Интуиция. Возможности и опасности / пер. И. Малкова. — Санкт-Петербург: Питер, 2012. — 272 с. — ISBN 978-5-459-01062-6
30. Нойманн Э., Глубинная психология и новая этика, Азбука-Классика, 2009, ISBN 978-5-395-00231-0
31. Нойман Э. Происхождение и развитие сознания. Рефлбук, 1998.
32. Парменид // Фрагменты ранних греческих философов. Часть 1: От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики / Изд. подг. А. В. Лебедев. — М.:

- Наука, 1989. — (Памятники философской мысли.) — ISBN 5-02-008030-6. — С. 274—298.
33. *Пиаже Ж.* Генетическая эпистемология. — СПб.: Питер, 2004. — 160 с. — ISBN 5-318-00032-0
34. Платон. Диалоги. — М., 1986, 607 с.
35. *Сартр Ж. П.* Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии / Пер. с фр., предисл., примеч. В. И. Колядко. — М.: Республика, 2000. — 638 с ISBN 5-250-02729-6
36. *Сковорода Г.* Повне зібрання творів: У 2-х т. — К.: Наукова думка, 1973. — Т. 1. — 532 с.; — Т. 2. — 576 с.
37. *Улановский А. М.* Феноменологическая психология: качественные исследования и работа с переживанием. М.: Смысл, 2012. - 255 с. - ISBN: 978-5-89357-315-2
38. *Фромм Э.* Искусство любить. Исследование природы любви = The Art of Loving. An Enquiry into the Nature of Love (1956) / Перевод Л. А. Чернышёвой. — Москва: Педагогика, 1990. — 160 с. — (Philosophy). — 50 000 экз. — ISBN 5-7155-0516-X
39. *Холодная М.А.* Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. 2-е изд. СПб.: Питер, 2004.
40. *Хьелл Л., Зиглер Д.* Теории личности. — СПб.: Питер Пресс, 1997. — 528—573 с.
41. *Человек в условиях неопределенности.* Сборник материалов Всероссийской конференции 18–19 мая 2006 г. - Новосибирск, - 270 с.
42. *Шалаев Н.В.* Адаптация методики исследования толерантности к неопределенности (кросс-культурное исследование). Московский Государственный Университет им. М.В. Ломоносова, отделение клинической психологии, кафедра нейро- и патопсихологии. Дипломная работа (на правах рукописи). - Москва, 2004.
43. *Шалаев Н.В.* Толерантность к неопределенности в психологических теориях // Человек в ситуации неопределенности / Гл. ред. А.К. Болотова. М.: Теис. 2007. С. 34–48.
44. *Шеннон К.* Работы по теории информации и кибернетике. — М.: Изд-во иностранной литературы, 1963. — 830 с.
45. *Эмпирик С.* Сочинения в двух томах. Том 1. — М., 1975, 399 с.
46. *Эмпирик С.* Сочинения в двух томах. Том 2. — М., 1976, 421 с.
47. *Adorno I.W., Frenkel-Brunswik E., Levinson D.J., Sanford R.N.* The authoritarian personality (1950). N.Y.: W.W. Norton & Company paperback reprint edition, 1993.
48. *Baron-Cohen, S.* (1991). Precursors to a theory of mind: Understanding attention in others. In A. Whiten (Ed.), Natural theories of mind: Evolution, development and simulation of everyday mindreading (pp. 233—251). Oxford: Basil Blackwell.
49. *Bloom, P.* (2010). How Pleasure Works: The New Science of Why We Like What We Like. New York: W. W. Norton & Co.
50. *Bochner S.* Defining intolerance of ambiguity // The Psychological Record. 1965. № 15. P. 393–400.
51. *Budner S.* Intolerance of Ambiguity as a Personality Variable // Journal of Personality. 1962. № 30. P. 29–50.
52. *Camerer, C., & Weber, M.* (1992). Recent developments in modeling preferences: Uncertainty and ambiguity. Journal of Risk & Uncertainty, 5, 325–370. doi:10.1007/BF00122575
53. *Clampitt P.G., Williams M.L.* Managing organizational uncertainty: Conceptualization and measurement // Communication Research Reports. 2005. Vol. 22. № 4. P. 315–324.
54. *Damasio A.* Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain, Vintage Books, London, 2006
55. *Dugas M. J., Ladouceur R.* Treatment of GAD: Targeting intolerance of uncertainty in two types of worry // Behavior Modification. 2000. Vol. 24. P. 635–657.
56. *Festinger, L.* (1957). A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford, CA: Stanford University Press.
57. *Frenkel-Brunswik E.* Intolerance of ambiguity as an emotional and perceptual personality variable // Journal of Personality. 1949. № 18. P. 108–143.
58. *Frenkel-Brunswik E.* Tolerance toward ambiguity as a personality variable // American Psychologist. 1948. № 8. P. 268.

59. Hofstede G.J. Cultures and organizations: software of the mind. N.Y.: McGraw-Hill, 1997.
60. Kreitler S., Maguen T., Kreitler H. The three faces of intolerance of ambiguity. *Alemania // Archiv für psychologie*. 1975. № 127. № 3–4. P. 238–250.
61. Ladouceur R., Talbot F., Dugas M.J. Behavioral expressions of intolerance of uncertainty in worry. *Experimental findings // Behav. Modif.* 1997. Vol. 21. № 3. P. 355–371.
62. Lane M. S., Klenke K. The ambiguity tolerance interface: a modified social cognitive model for leading under uncertainty // *Journal of Leadership & Organizational Studies*. 2004. Vol. 10. P. 69–82.
63. MacDonald A.P. (Jr.) Revised scale for ambiguity tolerance: reliability and validity // *Psychological Reports*. 1970. № 26. P. 791–798.
64. Norton R.W. Measurement of ambiguity tolerance // *Journal of Personality Assessment*. 1975. Vol. 39. № 6. P. 607–619.
65. Nutt P.C. The Tolerance for Ambiguity and Decision Making // *The Ohio State University College of Business Working Paper Series*, March 1988. P. 88–291.
66. Stoycheva K. Talent, science and education: how do we cope with uncertainty and ambiguities – Sofia. URL: <http://www.chaperone.sote.hu/katya.htm>.
67. Vígano la Rosa D.L. Autoritarismo e intolerancia a la ambigüedad en la cultura mexicana, D.F. // Tesis para obtener el grado de maestro en psicología, UNAM. México, 1986.
- terapevtom i patsientami v gumanisticheskoy te-rapii/Per. s angl. A.B. Fenko. — Moskva: Ne-zavi-simaya fir-ma “Klass”, 1998. — 336 s. — ISBN 5-86375-097-9
5. Geraklit Efesskiy. Fragmentyi / Per. Vladimira Nilendera. M.: Izdatelstvo «Musaget», 1910. 147 s.
6. Gusev A. I. K voprosu o vidah tolerantnosti k neopredelennosti // *NaukovI zapiski Institutu psihologIYi ImenI G.S. Kostyuka APN UkraYini*. K.: MIlenum, 2006. Vip. 30. S. 54–63.
7. Gusev A. I. K probleme izmereniya tolerantnosti k neopredelennosti // *Prakticheskaya psihologiya i sotsialnaya rabota*. 2007a. # 1. S. 21–28.
8. Gusev A. I. Problematika nauchnoy klassifikatsii tolerantnosti k neopredelennosti // *Nauka i obrazovanie*. 2005. # 5–6. S. 42–45.
9. Gusev A. I. Tolerantnost k neopredelennosti: problematika issledovaniy // *Prakticheskaya psihologiya i sotsialnaya rabota*. 2007b. # 8. S. 75–80.
10. GusEv A.I. Do pitannya pobudovi eksperimentalnoYi modell vimlryuvannya fenomena tolerantnosti do neviznachenosti // *NaukovI pratsI MAUP*. KiiV, 2008a. Vip. 2 (18). S. 257–262.
11. GusEv A.I. Do problemi formuvannya ta rozvitku tolerantnosti do neviznachenosti // *Naukoviy chasopis NatsIonalnogo pedagogIchnogo unIversitetu Im. M.P. Dragomanova*. Ser. 12, PsihologIchnI nauki. KiiV, 2007a. # 17 (41). Ch. 1. S. 165–170.
12. GusEv A.I. PraktichnI aspekti formuvannya ta rozvitku tolerantnosti do neviznachenosti // *PsihologIchnI perspektivi*. 2008b. Vip. 11. S. 58–70.
13. GusEv A.I. Problematika tolerantnosti do neviznachenosti v aspektI rozvitku Identichnosti osobistosti // *ZbIrnik naukovih prats Institutu psihologIYi ImenI G.S. Kostyuka APN UkraYini / Za red. S.D. Maksimenka*. KiiV, 2007b. T. 9. Ch. 2. S. 93–99.
14. GusEv A.I. TolerantnIst do neviznachenosti yak chinnik rozvitku Identichnosti osobistosti: Avto-ref. dis. ... kand. psihol. nauk. Odesa, 2009.
15. Dekart R. Sochineniya v dvuh tomah. M.: Myisl, 1989.
16. Drevnekitayskaya filosofiya. Sobranie tekstov v dvuh

References (Transliteration):

1. Adorno T. Issledovanie avtoritarnoy lichnosti. — M.: Serebryanyie niti, 2001. — 416 s.
2. Aristotel. Sochineniya. V 4 t. (Seriya «Filosofskoe nasledie»). M.: Myisl, 1975—1983.
3. Burlachuk L. F. Psihodiagnostika: Uchebnik dlya vuzov. — SPb.: Piter, 2006. — 351 s: il. — (Seriya «Uchebnik novogo veka»). ISBN 5-94723-045-3
4. Byudzhental D. Nauka byit zhivyim: Dialogi mezhdou

- tomah. Tom 1. — M., 1972, 363 s.
17. *Zinchenko V.P.* Tolerantnost k neopredelennosti: novost ili psihologicheskaya traditsiya? // *Chelovek v situatsii neopredelennosti* / Gl. red. A.K. Bolotova. M.: TEIS. 2007. S. 9—33.
18. *Zinchenko P.I.* Neproizvolnoe zapominanie. Direkt-media. M. 2010.
19. *Yogan GeyzInga.* Homo Ludens. Dosvid viznachennya Igrovogo elementu kulturi., KiYiv: «Osnovi», 1994
20. *Kaneman D., Tverski A.* Variantyi neopredelennosti // *Kaneman D., Slovik P., Tverski A.* Prinyatie resheniy v neopredelennosti: Pravila i predubezhdeniya: per. s angl. Harkov: Gumanitarniy tsentr, 2005. S. 582–594.
21. *Kornilova T.V.* Novyyi oprosnik tolerantnosti – intolerantnosti k neopredelennosti // *Psihol. zhurn.* 2010. T. 31. # 1. S. 74–86.
22. *Kornilova T.V.* Mnogourovnevaya lichnostnaya regulyatsiya prinyatiya resheniy // *Vestnik RGNF.* 1996. #2.
23. *Kornilova T.V.* Ponyatie «riska», «neopredelennosti» i prinyatiya resheniy v psihologicheskikh i nepsihologicheskikh modelyakh vyibora // *Upravlenie riskom*, 1997. #3.
24. *Kornilova T.V.* Prinyatie intellektualnykh resheniy v usloviyakh neopredelennosti // *Vestnik Moskovskogo Universiteta. Ser.14, Psihologiya.* 2002. #2 (sovmestno s Kamenevym I.I.).
25. *Kornilova T.V., Novototskaya-Vlasova E.V.* Sootnoshenie urovney npravstvennogo samosoznaniya lichnosti, emotsionalnogo intellekta i prinyatiya neopredelennosti // *Voprosyi psihologii.* 2009. # 6. S. 61–70
26. *Leontev D. A.* Ekzistsentsialnaya trevoga i kak s ney ne borotsya. *Moskovskiy psihoterapevticheskiy zhurnal.* 2003. # 2. S. 107-119
27. *Lukovitskaya E. G.* Sotsialno-psihologicheskoe znachenie tolerantnosti k neopredelennosti : avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.05 / E. G. Lukovitskaya. - Spb., 1998.
28. *Lushin P.V.* Psihologiya lichnostnogo izmeneniya. – Kirovograd, Poligraficheskoye-izdatelskiy tsentr OOO «Imeks LTD», 2002. – 360 s.
29. *Mayers D.* Intuitsiya. Vozmozhnosti i opasnosti / per. I. Malkova. — Sankt-Peterburg: Piter, 2012. — 272 s. — ISBN 978-5-459-01062-6
30. *Noymann E.,* Glubinnaya psihologiya i novaya etika, Azbuka-Klassika, 2009, ISBN 978-5-395-00231-0
31. *Noyman E.* Proishozhdenie i razvitie soznaniya. Reflbuk, 1998.
32. *Parmenid* // Fragmentyi rannih grecheskih filosofov. Chast 1: Ot epicheskikh teokosmogoniy do vozniknoveniya atomistiki / Izd. podg. A. V. Lebedev. — M.: Nauka, 1989. — (Pamyatniki filosofskoy myisli.) — ISBN 5-02-008030-6. — S. 274—298.
33. *Piazhe Zh.* Geneticheskaya epistemologiya. — SPb.: Piter, 2004. — 160 s. — ISBN 5-318-00032-0
34. *Platon.* Dialogi. — M., 1986, 607 s.
35. *Sartr Zh. P.* Bytie i nicto: Opyit fenomenologicheskoy ontologii / Per. s fr., predisl., primech. V. I. Kolyadko. — M.: Respublika, 2000. — 638 s ISBN 5-250-02729-6
36. *Skovoroda G.* Povne zibrannya tvoriv: U 2-h t. — K.: Naukova dumka, 1973. — T. 1. — 532 s.; — T. 2. — 576 s.
37. *Ulanovskiy A. M.* Fenomenologicheskaya psihologiya: kachestvennyie issledovaniya i rabota s perezhivaniem. M.: Smyisl, 2012. - 255 s. - ISBN: 978-5-89357-315-2
38. *Fromm E.* Iskusstvo lyubit. Issledovanie prirody lyubvi = The Art of Loving. An Enquiry into the Nature of Love (1956) / Perevod L. A. ChernyishYovoy. — Moskva: Pedagogika, 1990. — 160 s. — (Philosophy). — 50 000 ekz. — ISBN 5-7155-0516-X
39. *Holodnaya M.A.* Kognitivnyie stili. O prirode individualnogo uma. 2-e izd. SPb.: Piter, 2004.
40. *Hell L., Zigler D.* Teorii lichnosti. — SPb.: Piter Press, 1997. — 528—573 s.
41. *Chelovek v usloviyakh neopredelennosti.* Sbornik materialov Vserossiyskoy konferentsii 18–19 maya 2006 g. - Novosibirsk, - 270 s.
42. *Shalaev N.V.* Adaptatsiya metodiki issledovaniya tolerantnosti k neopredelennosti (kross-kulturnoe issledovanie). *Moskovskiy Gosudarstvenniy Universitet*

- im. M.V. Lomonosova, отделение klinicheskoy psihologii, kafedra neyro- i patopsihologii. Diplomnaya rabota (na pravah rukopisi). - Moskva, 2004.
43. *Shalaev N.V.* Tolerantnost k neopredelennosti v psihologicheskikh teoriyah // *Chelovek v situatsii neopredelennosti* / Gl. red. A.K. Bolotova. M.: Teis. 2007. S. 34–48.
44. *Shennon K.* Raboty po teorii informatsii i kibernetike. — M.: Izd-vo inostrannoy literatury, 1963. — 830 s.
45. *Empirik S.* Sochineniya v dvuh tomah. Tom 1. — M., 1975, 399 s.
46. *Empirik S.* Sochineniya v dvuh tomah. Tom 2. — M., 1976, 421 s.
47. *Adorno I.W., Frenkel-Brunswlk E., Levinson D.J., Sanford R.N.* The authoritarian personality (1950). N.Y.: W.W. Norton & Company paperback reprint edition, 1993.
48. *Baron-Cohen, S.* (1991). Precursors to a theory of mind: Understanding attention in others. In A. Whiten (Ed.), *Natural theories of mind: Evolution, development and simulation of everyday mindreading* (pp. 233–251). Oxford: Basil Blackwell.
49. *Bloom, P.* (2010). *How Pleasure Works: The New Science of Why We Like What We Like*. New York: W. W. Norton & Co.
50. *Bochner S.* Defining intolerance of ambiguity // *The Psychological Record*. 1965. № 15. P. 393–400.
51. *Budner S.* Intolerance of Ambiguity as a Personality Variable // *Journal of Personality*. 1962. № 30. P. 29–50.
52. *Camerer, C., & Weber, M.* (1992). Recent developments in modeling preferences: Uncertainty and ambiguity. *Journal of Risk & Uncertainty*, 5, 325–370. doi:10.1007/BF00122575
53. *Clampitt P.G., Williams M.L.* Managing organizational uncertainty: Conceptualization and measurement // *Communication Research Reports*. 2005. Vol. 22. № 4. P. 315–324.
54. *Damasio A.* *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*, Vintage Books, London, 2006
55. *Dugas M.J., Ladouceu R.* Treatment of GAD: Targeting intolerance of uncertainty in two types of worry // *Behavior Modification*. 2000. Vol. 24. P. 635–657.
56. *Festinger, L.* (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
57. *Frenkel-Brunswik E.* Intolerance of ambiguity as an emotional and perceptual personality variable // *Journal of Personality*. 1949. № 18. P. 108–143.
58. *Frenkel-Brunswik E.* Tolerance toward ambiguity as a personality variable // *American Psychologist*. 1948. № 8. P. 268.
59. *Hofstede G.J.* *Cultures and organizations: software of the mind*. N.Y.: McGraw-Hill, 1997.
60. *Kreitler S., Maguen T., Kreitler H.* The three faces of intolerance of ambiguity. *Alemania* // *Archiv für psychologie*. 1975. № 127. № 3–4. P. 238–250.
61. *Ladouceur R., Talbot F., Dugas M.J.* Behavioral expressions of intolerance of uncertainty in worry. *Experimental findings* // *Behav. Modif.* 1997. Vol. 21. № 3. P. 355–371.
62. *Lane M. S., Klenke K.* The ambiguity tolerance interface: a modified social cognitive model for leading under uncertainty // *Journal of Leadership & Organizational Studies*. 2004. Vol. 10. P. 69–82.
63. *MacDonald A.P. (Jr.)* Revised scale for ambiguity tolerance: reliability and validity // *Psychological Reports*. 1970. № 26. P. 791–798.
64. *Norton R.W.* Measurement of ambiguity tolerance // *Journal of Personality Assessment*. 1975. Vol. 39. № 6. P. 607–619.
65. *Nutt P.C.* The Tolerance for Ambiguity and Decision Making // *The Ohio State University College of Business Working Paper Series*, March 1988. P. 88–291.
66. *Stoycheva K.* Talent, science and education: how do we cope with uncertainty and ambiguities – Sofia. URL: <http://www.chaperone.sote.hu/katya.htm>.
67. *Vigano la Rosa D.L.* Autoritarismo e intolerancia a la ambigüedad en la cultura mexicana, D.F. // Tesis para obtener el grado de maestro en psicología, UNAM. México, 1986.

Lytvyn Serhii

Postgraduate Student, Department of Psychodiagnostics and Clinical Psychology, Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kiev (Ukraine)

TOLERANCE TO UNCERTAINTY AS A PSYCHOLOGICAL CONSTRUCT

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of the tolerance to uncertainty (hereinafter TU) as a psychological construct. Since today the concept of TU is applied in a very broad sense, it becomes necessary to narrow the boundaries of this concept. The need for a narrow understanding of the concept of TU arises in the context of interdisciplinary research, namely: the neuropsychological correlates of TU.

To ensure a correct understanding of the term TU, we used sources related to the field of philosophy; by means of this sources ways of dealing with situations of uncertainty and ways of thinking of uncertain incentives are analyzed. Moving further we provide an overview of the evolution of the term TH in psychological sources. The study of TU began with research of an authoritarian personality as a vivid manifestation of intolerance to uncertainty. Further development of the problem shifts the attention to the study of uncertain incentives. Later, scientists focus on TU as a cognitive feature. Approaches that consider TU in the phenomenological dimension (as properties of experience) also become topical. And attempts to regard TU as a concept derived from the broader term “tolerance” also have not to be omitted. At the same time, approaches that de-

fine TU as a social setting are being developed. Separately, attention should be paid to concepts based on empirical studies of the TH construct, which define it through components that can be measured using psychological assessment tools. In addition, there are concepts that consider TU primarily in the existential and value dimension.

An attempt was made to systematize the components of the TU construct with subsequent comparative analysis. The results of a comparative analysis of the components of TU as a psychological construct are used for operationalization. As a result 13 components have been identified, which can be considered as units of content for the psychological construct of TU. These research activities are designed, above all, to narrow the understanding of the concept of TU in psychological research and enhance further study of this psychological construct.

Further research will focus on the study of TU as a neuropsychological construct.

Key words: tolerance for uncertainty, intolerance for uncertainty, authoritarian personality, information.

Литвин Сергей Витальевич

Аспирант кафедры психодиагностики и клинической психологии факультета психологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, г. Киев (Украина)

ТОЛЕРАНТНОСТЬ К НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ КОНСТРУКТ

Аннотация. В этой статье говорится о толерантности к неопределенности (далее ТН) как психологическом конструкте. Поскольку на сегодняшний день понятие ТН используется в крайне широком понимании, возникает необходимость сузить границы этого понятия. Потребность в узком понимании понятия ТН возникает в контексте междисциплинарных исследований, а именно: нейропсихологических коррелятов ТН.

Для обеспечения корректного понимания термина ТН проанализированы источники, относящиеся к области философии, но касающиеся способов отношения к ситуациям неопределенности и размышления неопределенных стимулов. Далее приводится анализ эволюции понимания термина ТН в психологических источниках. Изучение ТН началось с исследований авторитарной личности, поскольку авторитарность является ярким проявлением интолерантности к неопределенности. Далее рассмотрение ТН смещается на изучение неопределенных стимулов. Позже ученые акцентируют внимание на ТН как особенности когнитивной сферы. Также приобре-

тают актуальность подходы, которые рассматривают ТН в феноменологическом измерении (как свойства переживания). Следует отметить, что делаются попытки рассматривать ТН как понятие, производное от более широкого термина «толерантность». В то же время, разрабатываются подходы, которые определяют ТН как социальную установку. Отдельно следует обратить внимание на концепции, основанные на эмпирических исследованиях конструкта ТН, которые определяют его через компоненты, доступные измерению с помощью психодиагностического инструментария. Кроме того, появляются концепции, которые рассматривают ТН прежде всего в экзистенциальном и ценностном измерении.

Сделана попытка систематизировать компоненты конструкта ТН с последующим сравнительным анализом. Результаты сравнительного анализа компонентов ТН как психологического конструкта использованы для операционализации. В результате осуществления операционализации выделено 13 компонентов, которые могут рассматриваться в качестве единиц содержательного наполнения психологического конструкта ТН. Указанные исследовательские действия призваны, прежде всего, способствовать сужению понимания понятия ТН в психологических исследованиях и дальнейшему изучению природы этого психологического конструкта.

Дальнейшие исследования будут сфокусированы на изучении ТН как нейропсихо-

логічного конструкта.

Ключевые слова: толерантність к неопределенности, інтолерантність к неопределенности, авторитарна людина, інформація.

Дата отримання статті: 01.02.2019
Дата рекомендації до друку: 16.02.2019
Дата оприлюднення: 28.02.2019